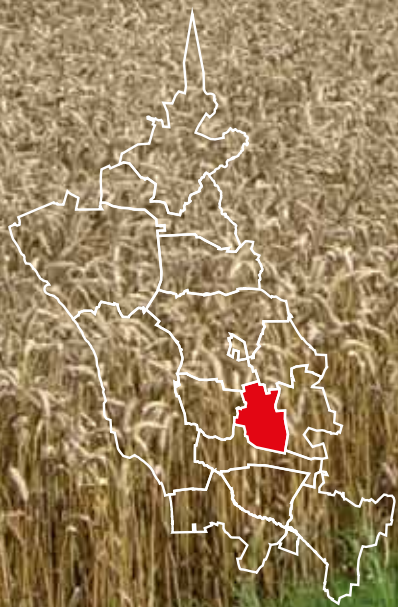


Delområde

Frillestad

Antagen av kommunfullmäktige 12 juni 2018.



Natur- och kulturmiljöprogram
helsingborg.se/naturochkultur



HELSINGBORG

Vad är ett natur- och kulturmiljöprogram?

Våra natur- och kulturmiljöer är viktiga för stadens attraktionskraft nu och i framtiden. Natur- och kulturmiljöprogrammet beskriver de mest värdefulla natur- och kulturmiljöerna i Helsingborgs stad. Det ger oss;

- *en samlad helhetsbild av Helsingborgs värdefulla natur- och kulturmiljöer i ett gemensamt dokument.*
- *bra kunskap för att bevara, informera om och stärka kvaliteter i våra natur- och kulturmiljöer.*
- *ett uppdaterat och förbättrat planeringsunderlag för att styra markanvändningen och sköta våra värdefulla miljöer.*
- *möjlighet att uppnå nationella, regionala och lokala miljö kvalitetsmål.*
- *underlag för att bilda nya kommunala naturreservat.*

Natur- och kulturmiljöer är viktiga för att människor ska trivas och må bra. De ger en känsla av sammanhang, och kan öka invånarnas stolthet för sitt område eller sin bygd genom att stärka dess identitet. Många värdefulla miljöer fungerar som populära utflyktsmål och är en tillgång för rekreation och friluftsliv. Genom en ökad lokal delaktighet och bra information kan fler personer bli intresserade av att bevara, utveckla och upptäcka våra natur- och kulturmiljöer.

Enligt plan- och bygglagen samt miljöbalken är kommunen skyldig att ta hänsyn till natur- och kulturvärden i samband med att vi planlägger och fattar beslut om nya områden. Vi är skyldiga att bevara och utveckla dessa miljöer för framtida generationer. Kunskapen om vårt kulturarv ger oss också perspektiv på vår egen tid och en förståelse för att framtidens helsingborgare kan komma att leva på annat sätt än vad vi gör nu. Kunskap om växt- och djurarter hjälper oss att tolka markhistorien och tillstånd i naturen.

Stadsbyggnadsförvaltningen och kulturförvaltningen har gemensamt ansvar för att ta fram natur- och kulturmiljöprogrammet. Det kommer att ersätta tidigare Naturvårdsplan för Helsingborgs kommun (Stadsbyggnadskontoret 1992) och Kulturminnesvårdsprogram för Helsingborgs kommun (Helsingborgs museum 1991). Genom att förena natur- och kulturmiljöerna i ett gemensamt dokument vill vi tydliggöra samband och helhet, till exempel genom att visa vilka platser som har natur- och kulturvärden som sammanfaller.

Natur- och kulturmiljöprogrammet har stöd av Helsingborgs Vision 2035 och Översiktsplan 2010. Det är ursprungligen ett mål i stadens Miljöprogram (2011-2015). Natur- och kulturmiljöprogrammet är en sam-

manställning av nuvarande kunskap som fördjupas genom inventering, rapporter, bevarandeprogram med mera. Det är ett av flera fördjupade kunskaps- och planeringsunderlag för Helsingborgs översiktsplanering som ska underlätta när vi gör avvägningar mellan olika intressen i samhällsplaneringen. Natur- och kulturmiljöprogrammet kommer att vara ett kunskapsunderlag till nästa översiktsplan och underlaget är tillgängligt i Helsingborgs stads digitala karttjänst.

Beskrivningarna av värdefulla natur- och kulturmiljöer är indelade i 13 delområden; *Allerum, Bårslöv, Fjärestad, Fleninge, Frillestad, Hässlunda, Kattarp, Kropp, Kvistofta, Mörap, Ottarp, Välinge och Välluv*. Gränserna motsvarar i princip de socknar som har funnits i nuvarande Helsingborgs stad. Natur- och kulturmiljöprogrammet fokuserar i första etappen på landsbygden. Delområdet Helsingborgs centralort/ Raus socken ligger utanför avgränsningen.

Layout och foto: Stadsbyggnadsförvaltningen, där inget annat anges.

Arbetsgrupp: Stadsbyggnadsförvaltningen/Översiktsplaneenheten samt Kulturförvaltningen/Kulturmagasinet. Mia Jungskär stadsantikvarie, Widar Narvelo kommunekolog, Ami Cvitan Trelman projektledare, Christina Andersson, Birgit Müller, Eva Fransson.

Citera oss gärna men ange källan. Har du frågor eller synpunkter är du välkommen att kontakta översiktsplaneenheten på stadsbyggnadsförvaltningen, telefon 042-10 50 00. Du kan också läsa mer på helsingborg.se/naturochkultur



HELSINGBORG

Innehåll

Naturgivna förutsättningar	4
Bystruktur, gårdar och vägnät	5
Egnahemsjordbruken	8
Tjuvamossen och Fockstorp	9
Våtmark vid Bunketofta	9
Sammanfattning av befintliga värden och skydd	10
Skyddade natur- och kulturmiljöer	12
Lokala natur- och kulturvärden att förstärka i planeringen	13
Litteratur och källor	14

Frillestad

Aktuellt område är vitt på kartan.
Delområdesgränser är streckade.



Naturgivna förutsättningar

Jordarterna i delområdet består i huvudsak av leriga, moiga moräner med inslag av grovlera, sand och något svämsediment. Frillestadsbygden domineras av jordbruk och det finns knappast någon skog. Vid Fockstorp öster om Påarp och den forna våtmarken väster om Frillestads kyrkby finns ett fåtal lövdungar. Det mjukt böljande landskapet består idag av mellanstora åkerfält och en spridd bebyggelse.

Området har historiskt sett kännetecknats av fem stora mossar. "Tjuvamossen" vid Frillestad är ett småbrutet landskap med lövdungar, främst al och björk, beteshagar, fuktängar och dam-

mar. I äldre tider bestod den huvudsakliga markanvändningen av slätterängar och torvtäkt. Den resterande flora som finns kvar ger en antydning om den stora rikedom av arter som fanns före utdikningen i mitten av 1800-talet som gjorde att grundvattennivån sjönk.



Minnessten över slaget vid Bunketofta 1525. Stenen restes först 1925 vid Norra Vallåkravägen.

Småskaligt landskap med bland annat lövdungar, trädriddar och mägergravar.



Bystruktur, gårdar och vägnät

Kulturlandskapet har till stor del bestått av fälad med ängs- och betesmark. Fälleden sträckte sig söderut mot Fjärestad och Kvistofta och gränsade i öster och i norr mot den stora Tjutehed. I väster mötte fälleden en tänkt linje mellan Frillestad, Bårslöv, Fjärestad och Kvistofta kyrkbyar. Kyrkbyarna låg i ett randläge mellan den odlade inägan och fälleden som inte var styckad eller plöjd på den tiden. Exempel på detta finns också vid Kulla Fäläd.

Trakten har länge varit bebodd, och det finns lämningar efter boplatser från brons- och stenåldern. Det finns även gamla bytomter som klassas som bevakningsobjekt i fornlämningsregistret. Det innebär att man inte har kunnat ta ställning till om det är en fornlämning och att det behövs ytterligare kontroll innan man gör eventuella ingrepp. Det småkuperade landskapet innehåller många småjordbruk och några större gårdar. Dagens karta är relativt lik Skånska rekognosceringskartan från 1812-20 vad gäller bebyggelse och vägnät. Enskiftet introducerades i socknen redan 1811, vilket kan vara anledningen till att det finns en tidigt utspridd gårdsbebyggelse med friliggande ensam- och dubbelgårdar utan någon samlad bykärna. En del av gårdarna ligger kvar i samma läge som före enskiftet, till exempel Söndregård, Östergård, Frillestad 20:10 och Frillestad 10:1.

Flera stora mossar

Fastigheternas indelning hör delvis samman med socknens fem stora mossar. En mosse är en organisk mark som gödglas enbart genom nederbörd, till skillnad från ett kärr som gödglas av både nederbörd och tillrinning av vatten från sidorna vilket ger en mer näringsrik flora. Efter enskiftet delades tre av mossarna upp i mindre, solfjäderformade jordlotter för att varje gård skulle få sin rättvisa del av torv från mossen. Mellan två mossar i socknens centrala delar löper smala fastigheter åt väster och ös-

ter på vardera sidan av en väg med det passande namnet Mellanmossevägen. Utmed vägens västra kant finns bebyggelse av gathuskaraktär. Tillsammans med liknande enkelbebyggelse i Tunnbys är de exempel på de stora förändringar som skedde under 1800-talet och som ledde till en kraftig ökning av en mindre bemedlad fattig befolkning.

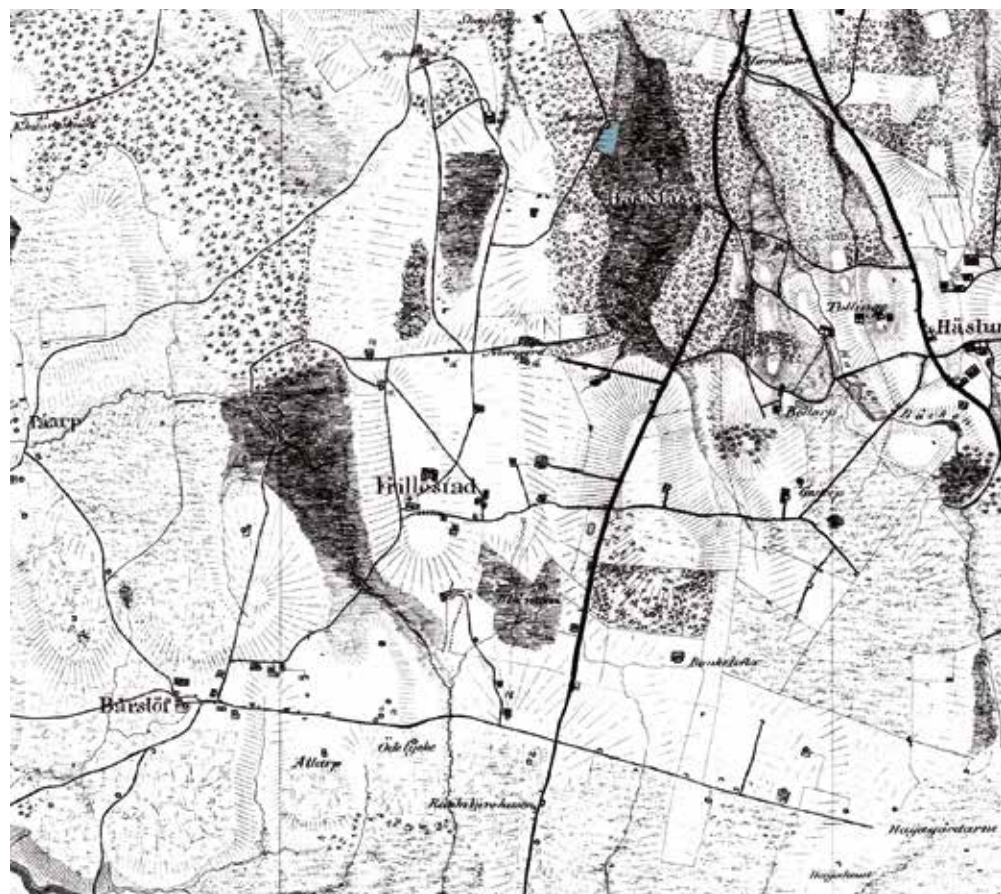


Östergård sedd mot väster.



Tunnbys.

Skånska rekognosceringskartan från 1815.



Bunketofta gård

Gården finns med på 1700-talets lantmäterikartor och visar områdets långa tradition. På de kartorna markeras gården som en kringbyggd dubbelgård som låg strax söder om dagens byggnader. Platsen är numera skyddad som en fast fornlämning. Dagens gård är välbevarad och består av en mangårdsbyggnad från 1928 med arbetarlänga och ekonomibyggnader. Gården har varit arrendegård under Boserup fideikommiss.

Rycketofta

I norra delen av socknen ligger Rycketofta som ursprungligen bestod av två gårdar som inte var sammanbyggda. Namnet finns med på Mårten Sjöbecks karta som visar 1700-talet men kan vara betydligt äldre än så. Nuvarande byggnader kommer främst från 1900-talet. Strax söder om Rycketofta ligger Lilla Rycketofta med en vitputsad mangårdsbyggnad från ungefär år 1800.

Stora Rycketofta gård.

Frillestads kyrkby

Frillestads kyrkby är en komplett liten kyrkby från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Kyrkan byggdes 1877 och ersatte en medeltida kyrka från sent 1100-tal eller tidigt 1200-tal som revs, med undantag av tornet som bevarades och utsmyckades med gavelrösten. Skolan från sekelskiftet 1900 ligger norr om kyrkan vid den gamla kyrkogården. Den är byggd i vinkel med gult tegel. Väster om skolan finns lärarbostaden från 1930. Söder om kyrkan ligger prästlönebostället med prästgård, från 1800-talets andra hälft. Det gula teglet betonas med fönsteröverstycken, det vill säga lister i sten. Församlingssalen som ligger mellan prästgården och kyrkogården byggdes på 1930-talet i mörkrött helsingborgstegel. Kyrkbyn innehåller ytterligare några bostadshus men saknar en tät bykärna.



Ekonomibyggnader på Bunketofta gård.

Frillestads kyrka.



Vägnätet i Frillestads socken består av små, smala vägar varav en del fortfarande är grusvägar. De kantas i olika grad av bebyggelse. Socknen genomskärs också av några större kommunikationsleder. I norr finns järnvägen mellan Helsingborg och Hässleholm som öppnades 1875. I öster går Norra Vallåkravägen, den gamla landsvägen mellan Mörarp och Landskrona och

södra Skåne, som var en viktig länk redan under tidigt 1800-tal. Ungefär en kilometer öster om Frillestads kyrkby korsas landsvägen av Bunketoftavägen mot Hässlunda kyrkby. Den västra delen av vägen följer Frillestads gamla inägo-gräns medan den östra delen är borta och har ersatts av Gødstorpsvägen, väg 109, som invigdes år 1999.



Hus vid Mellanmossevägen.

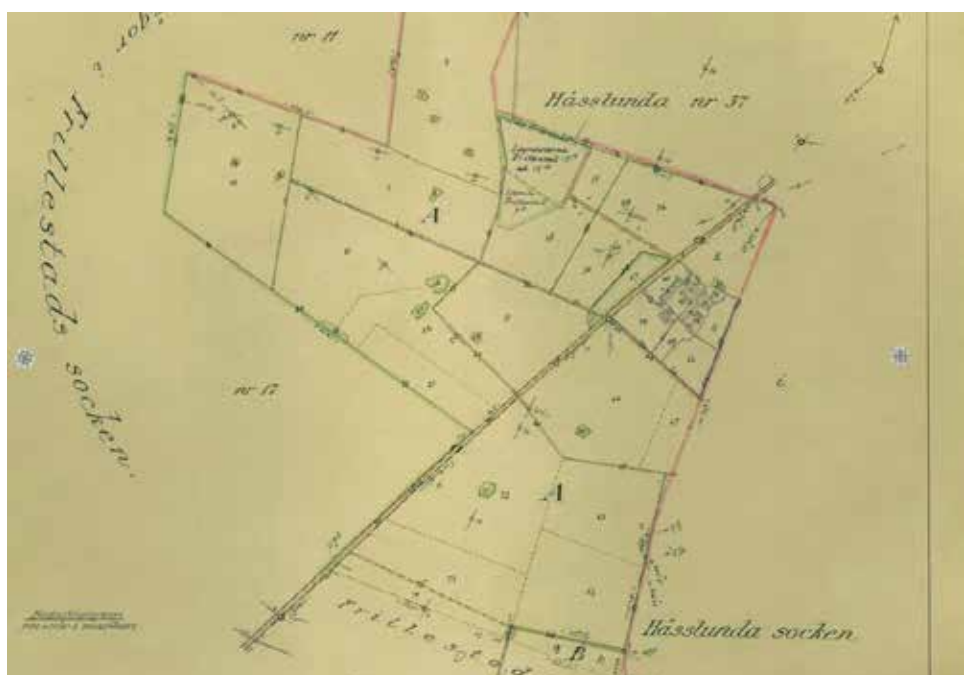


Egnahemsjordbruken

Ytterligare en anledning till att det finns många småjordbruk, är att egnahemsrörelsen fick fäste i socknen. Som en del av det tidiga 1900-talets bostadspolitik gav staten förmånliga lån för egnahem. De skulle säkerställa tillgången på arbetskraft på landsbygden men också avlasta de överbefolkade städerna. Grundtanken var att hjälpa mindre bemedlade arbetare att starta småjordbruk som kunde drivas tillsammans med andra försörjningskällor. Egnahemsjordbruken är ett av landsbygdens tydligaste exempel på en central styrning av nybyggelse.

På 1920-talet avstyckades ett flertal mindre fastigheter, som omfattade 10-15 tunnland, från Norregård (Frillestad 18:2) och Nya Rycketofta (Frillestad 2:18). Karaktäristiskt för dessa små egnahemsjordbruk är deras anknytning till vägarna med små, korta tillfarter. Gårdsbildningarna består av mindre boningshus tillsammans med en eller två ekonomibyggnader, vilka tillsammans bildar en gles sammanhållen öppen fyrkant. Genom att man började använda typritningar blev den regionala traditionen mindre betydelsefull. På 1920-talet byggde man framför allt putsade bostadshus i en våning med vind. Under

1930-talet byggdes allt fler hus med locklistpanel eller så kallade sidiplattor, det vill säga eternit. Material och utformning följde tidens trender, och husen skulle kunna varit byggda var som helst i Sverige. Efterhand kom de prefabricerade villorna.



Karta över styckning av egnahemsjordbruk.

Gles och fyrkantig gårdsbild med kort tillfartsväg är typiskt för egnahemsjordbruken. Fastighet Frillestad 18:18.



Tjuvamossen och Fockstorp

Väster om kyrkbyn ligger den så kallade Tjuvamossen. En mindre del av Tjuvamossen ligger i delområde Bårslöv. Denna gamla våtmark, som senare utdikades, användes för torvtäkt till husbehov. Som tidigare nämnts syns den gamla ägostrukturen med smala tegar för torvtäktsrätt i dagens fastighetsbildning. Av våtmarken återstår endast ett öppet dike, mer eller mindre fuktiga smådungar samt åkerlappar och en anlagd kräftdamm. Smörboll, som trivs på fuktig mark, kan finnas kvar i dungarna. Av särskilt intresse är en större lövdunge, där det växer kärnåva och stor bockrot.

Djurlivet är relativt rikt tack vare det småskaliga landskapet med dess många olika biotoper, såsom dammar, fuktängar, kärr, lövdungar, buskage och åkerlappar. Rådjur, räv, grävling, fälthare, karnin, småvessla, hermelin och ängssork förekommer bland däggdjuren. Fågellivet utgörs av fasan, raphöns, koltrast, björktrast, talgoxe, blåmes, gårdsmyg, ringduva, kärnsångare och tofsvipa.

Naturområdet Fockstorp innehåller en högstammig bokskog (15 ha) av pelsalskaraktär som har värde för landskapsbild och djurliv. Det finns även ek

och björk. Trädbeteckningen på gamla kartor visar att skogen har lång kontinuitet. Detta stärks av florans artsammansättning som tyder på att där varit slåtteräng före 1850-talet innan bokskogen tog över. Floran är ganska artrik med arter som desmeknopp, stor häxört, liljekonvalj, lundgröe, lundarv, lundviol och vitsippa. Det förekommer däggdjur som rådjur, räv, grävling, fälthare och hermelin. Fågellivet är ganska ordinärt för en bokskogsduge på slätten med bland annat skogsduva, svarthätta, härmsångare, grönsångare, trädpiplärka, hämppling, lövsångare, bofink, talgoxe, blåmes, kaja, skata, kråka, koltrast och nötväcka. I skogen finns en gammal gränsmärkning som klassas som fast fornlämning och i västra kanten finns en stenmur. Skogen är av värde för närboende.

Sydost om skogen fanns en stor våtmark fram till 1850-talet, kallad Häs måse. Liksom i många andra delar av Helsingborg finns mer eller mindre trädbevuxna stenmurar, särskilt mellan Fockstorp och södra Påarp, samt märkegravar/dammar.

Våtmark vid Bunketofta

I Bunketofta finns en anlagd våtmark. Den är tre hektar stor, grund och betydelsefull för den biologiska mångfalden.



Fockstorpsskogen.



Bunketofta våtmark.

Tjuvamosseområdet.



Sammanfattning av befintliga värden och skydd

Kyrkbyn i Frillestad, med anor från åtminstone 1100-talet, har ett stort kontinuitetsvärde. Befintliga hus i byn från andra halvan av 1800-talet bildar tillsammans en representativ och välbevarad miljö. Frillestads kyrkby omfattas av PBL 8:13, område av särskilt värdefull bebyggelse och KML 4.

De små *egnahemsjordbruken* har ett stort social- och samhällshistoriskt värde men också ett byggnadshistoriskt värde. Den ofta anspråkslösa och väganknutna bebyggelsen bedöms omfattas av PBL 8:13, gårdsstrukturerna är extra värdefulla.

Bunketofta gård som är en välbevarad gårdsmiljö med lång historisk kontinuitet faller också under PBL 8:13.

De småskaliga jordbrukens byggnader och de äldre gårdsmiljöerna, bör uppmärksammas och man ska särskilt beakta varsamhet enligt PBL 8:17. Det småkuperade landskapet har ett för kommunen ovanligt stort antal småjordbruk samt några större gårdar.

Enklare väganknuten bebyggelse har ett stort samhällshistoriskt värde då den visar 1800-talets stora sociala förändringar. PBL 8:17 ska särskilt beaktas. Exempel på sådan bebyggelse finns i Tunby samt vid mossarna nordöst om området.

Odlingslandskapet Tjuvamossen omfattar totalt 160 hektar. En mindre del på 51 hektar i sydvästra delen ligger i delområde Bårslöv. Den kännetecknas av en gammal ägostruktur, tegar, och har värde för kulturmiljön. Hela mossen har ett mycket högt naturvärde, klass 2. Mossen är ett ekologiskt särskilt känsligt område och har botaniska och zoologiska värden och även stort värde för

landskapsbilden samt för friluftsliv och rekreation. En större lövdunge, 9 hektar, belägen mitt i Tjuvamossen har särskilt höga botaniska värden. Delar av mossen har biotopskydd enligt MB 7:11. Det kan bli aktuellt att anlägga någon form av våtmark inom området. Vid eventuella framtida fastighetsändringar bör mossens täta fastighetsbildningsmönster bibehållas. Samma hänsyn bör gälla för de före detta våtmarkerna nordnordost om Tjuvamossen. s 10.

Vägnätet kantas till stor del av 1800-talets bebyggelse. Det äldsta vägnätet utgörs främst av genomfarter, bland annat i form av den södergående vägen från Mörarp. Dessa vägavsnitt har tillsammans med 1800-talets lokala vägnät ett stort kontinuitetsvärde.

Övriga strukturer och värden i landskapet

Den högstammiga bokskogen i *Fockstorp* omfattar 15 hektar och växer i ett ekologiskt känsligt område. Den har ett mycket högt naturvärde, klass 2, med hänsyn till växt- och djurlivet. Vidare är skogen värdefull för landskapsbilden och för friluftsliv och rekreation. Föryngring av bokskogen bör ske med stor varsamhet med hänsyn till dess karaktär av pelarskog och den befintliga markfloran. Särskilda regler gäller för att avverka och sköta ädellövskogen enligt skogsvårdslagen.

Den anlagda våtmarken vid Bunketofta, 3 hektar, är värdefull för djur- och växtliv och är ekologiskt viktig. Den är en plats för fågeskådning och har ett högt naturvärde, klass 3. Våtmarken har på grund av sin omgivande grunda översvämningssyta också ett hydrologiskt värde.

Landskapskaraktären som består av en utspridd småskalig landsbygdsbebyggelse i ett omväxlande, något kuperat landskap saknar tydlig bykärna vid den glesa kyrkbyn. Strukturen skiljer Frillestad socken från andra områden i kommunen och är kulturhistoriskt värdefull.

Alla stenmurar, åkerholmar, småvatten, odlingsrösen, mägergravar och alléer i odlingslandskapet är skyddade genom biotopskyddet i miljöbalken MB 7:11. Det innebär att det krävs tillstånd av länsstyrelsen, som tillsynsmyndighet, för att ta bort eller på annat sätt påverka natur- och kulturelementen i det öppna odlingslandskapet. Det krävs även tillstånd av skogsstyrelsen för att påverka biotoper i skogsmark. Objekten är inte utmärkta på kartorna.

Större våtmarker (över 1 ha) som inte omfattas av biotopskydd fyller även de en viktig biologisk och hydrologisk funktion i landskapet. Ändring av alla våtmarker kräver tillstånd från länsstyrelsen. Endast objekt med särskilt höga natur- och kulturvärden finns med på kartan.

Fornlämningar, kyrkor och kyrkogårdar är skyddade genom lagen om kulturminnen med mera. För information om fornlämningar hänvisas till fornsok.se.

Ansvaret för att skydda och vårda våra natur- och kulturmiljöer delas av alla, såväl enskilda som myndigheter.

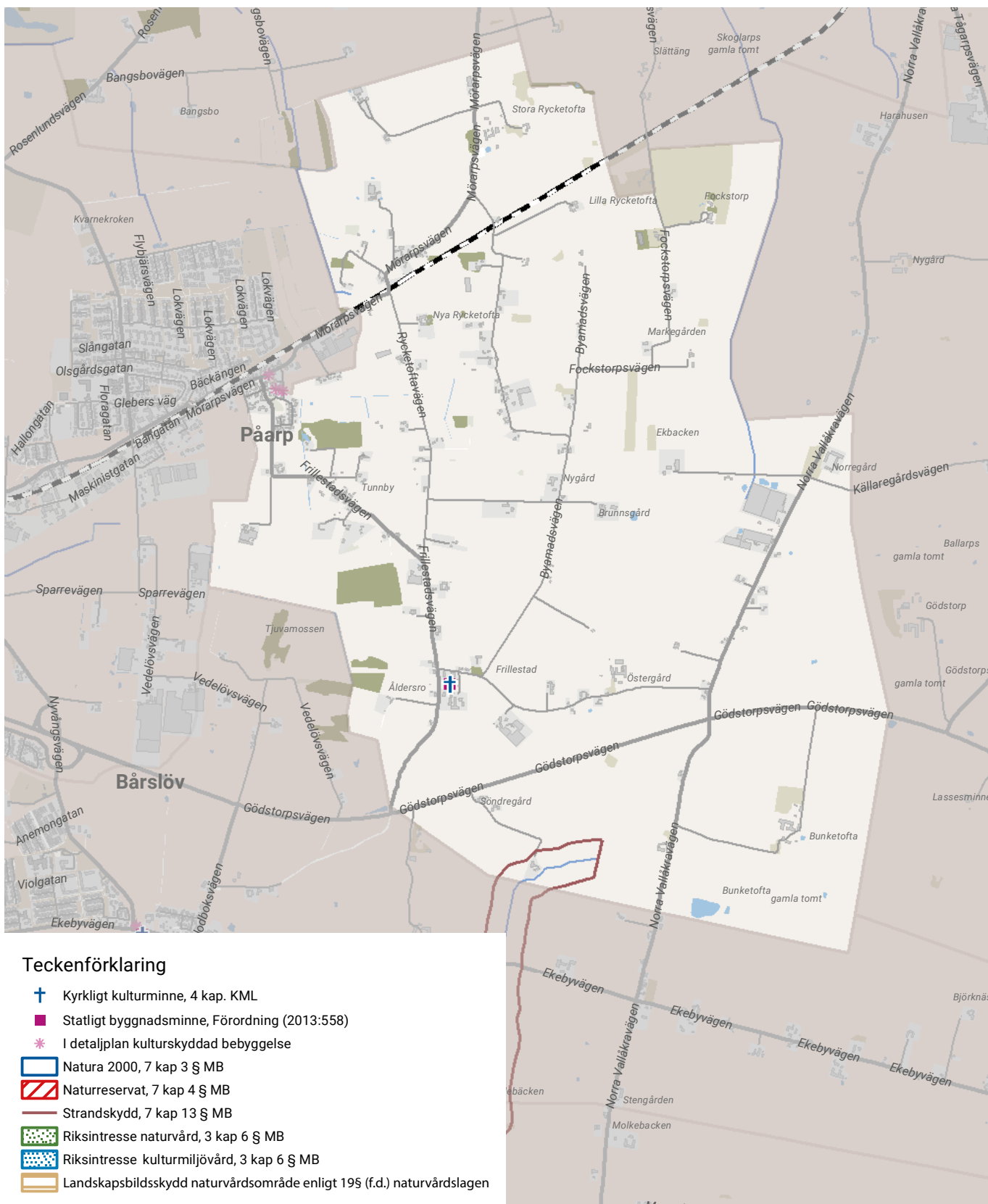


Grävling och bokskog. Illustration: Peter Elfman

Skyddade natur- och kulturmiljöer

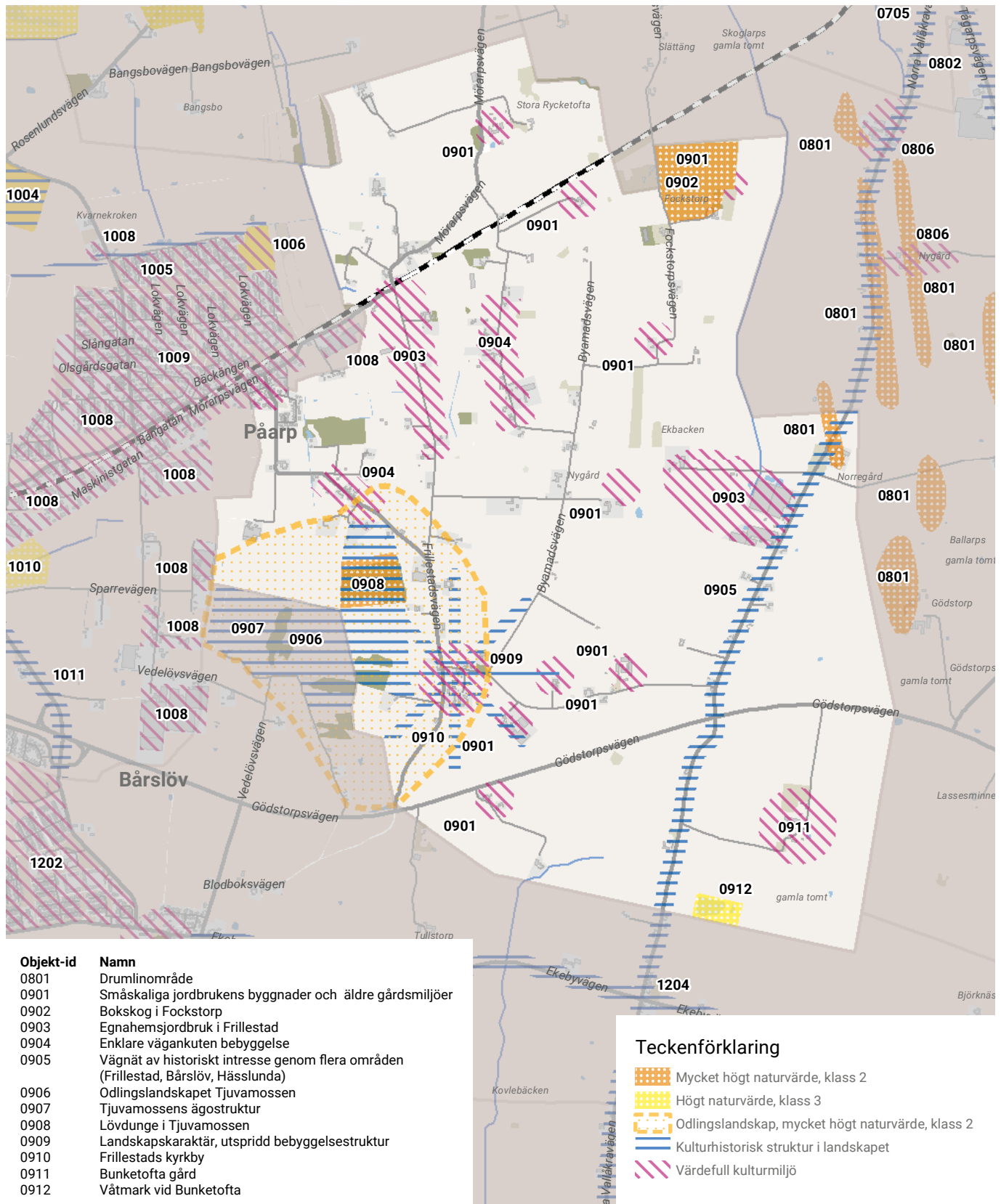
För information om fornlämningar läs mer på fornsok.se.

Generellt biotopskydd enligt miljöbalken kap 7:11 redovisas inte på kartan.



Lokala natur- och kulturvärden att förstärka i planeringen

I Introduktion till Natur- och kulturmiljöprogram kan du läsa mer om bedömning av lokala natur- och kulturvärden.



Litteratur och digitala källor

Boson S, Frillestads kyrka. Okänd ort och tryckår.

Juhlin-Dannfelt Herman, Lantbrukets historia: världshistorisk översikt av lantbrukets och lantmannalivets utveckling, 1925, elektronisk utgåva via Projekt Runeberg. <http://runeberg.org/lanthist/0749.html>

Ohlén Carl-Eric, Sydow Waldemar von & Björkman Sten (red.), Svenska gods och gårdar. D. 7, Skåne: nordvästra delen, [2. uppl.], Svenska gods och gårdar, Uddevalla, 1943.

Helsingborgs museum, Kulturminnesprogram för Helsingborgs kommun, 1991.

Helsingborgs stadsbyggnadskontor, Naturvårdsplan för Helsingborgs kommun, 1992.

Stadsbyggnadsförvaltningen och Länsstyrelsen, Landskapskaraktärsanalys för Helsingborgs stad, 2009.

Helsingborgs Översiktsplan 2010. www.helsingborg.se/

Historiska kartor. www.lantmateriet.se/

Riksintressen och regionala intressen för natur- och kulturmiljöer, Helsingborgs kommun. www.lansstyrelsen.se/skane

Fornsök - fornlämningsregistret. www.raa.se/

Nässelfjäril.



Du hjälper oss att hålla naturen hel och ren genom att meddela oss om fel eller lämna synpunkter. Det kan du enkelt göra med hjälp av appen "**Ett bättre Helsingborg**". Du kan även ringa eller mejla. Helsingborg kontaktcenter: 042-10 50 00, kontaktcenter@helsingborg.se

helsingborg.se/naturochkultur



HELSINGBORG